

ROCZNIK TOMISTYCZNY
12 (2023) 2

700 ROCZNICA KANONIZACJI
ŚW. TOMASZA Z AKWINU

ROCZNIK TOMISTYCZNY

12 (2023) 2

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHES JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY

12 (2023) 2

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzusi (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Natalia Herold (internet), Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Michał Zembrzusi, Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Janusz Węgrzecki, Antoni B. Stępień, Arkady Rzegocki, Jerzy Nitychoruk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Piotr Jaroszyński, Pavol Dancák, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam

RECENZENCI / REVIEWERS

Janusz Węgrzecki, Antoni B. Stępień, Piotr Roszak, Marek Prokop, Mikołaj Krasnodębski, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Piotr Jaroszyński, Ignacy Dec, Paul J. Cornish, Imelda Chłodna-Błach, Marcin Bukała, Henryk Anzulewicz

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Ewa A. Pichola, Joanna Pyłat, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, Iwona Bartnicka (j. francuski), Adam M. Filipowicz, Michał Zembrzusi (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Małgorzata Biegańska-Bartosiak

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2023

ISSN 2300-1976

Unikalny numer identyfikacyjny – 493506

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2

05-806 Komorów POLSKA

www.roczniktomistyczny.pl

e-mail: redakcja@roczniktomistyczny.pl

Partner Fundacja PZU

FUNDACJA

Druk i oprawa: Sowa Sp. z o.o., ul. Raszyńska 13, 05-500 Piaseczno
www.sowadruk.pl

Spis treści

Od Redakcji (Artur Andrzejuk).....	9
------------------------------------	---

Recenzowanie w nauce

Z Antonim B. Stępnem rozmawia Artur Andrzejuk.....	11
--	----

Rozprawy i artykuły

Artur Andrzejuk

Dowodzenie istnienia Boga w metafizyce Tomasza z Akwinu. Problem „drogi z przyczynowości sprawczej” (<i>ex causa efficientis</i>).....	19
--	----

Tomasz Pawlikowski

Czy św. Tomasz z Akwinu korzystał z <i>De veritate</i> Roberta Grosseteste’a? Punkty styczne w nauczaniu o prawdzie obu myślicieli	33
--	----

Michał Zembrzuski

Metafizyka substancji duchowych w <i>Quaestiones de spiritualibus creaturis</i>	55
---	----

Henryk Majkrzak

Cuda Jezusa Chrystusa w objaśnieniu św. Tomasza z Akwinu.....	75
---	----

Artur Andrzejuk

Antropologia filozoficzna w teologii św. Tomasza z Akwinu.....	87
--	----

Magdalena Płotka

Tomasz z Akwinu o gniewie i jego moralnym uzasadnieniu w <i>S. th.</i> I-II, q. 46-48 i II-II, q. 158	103
---	-----

Izabella Andrzejuk

Problematyka kontemplacji w tekstach Tomasza z Akwinu. Wybrane zagadnienia.....	115
---	-----

Małgorzata Łuszczczyńska

<i>Ius et lex</i> , czyli rozważania świętego Tomasza z Akwinu nad prawem.....	129
--	-----

Bartosz Zalewski

Podmiot legitymowany do tworzenia prawa według św. Tomasza z Akwinu. Próba egzegezy <i>Summy teologii</i> I-II, q. 90, a. 3	149
---	-----

Adam Machowski

Aktualność filozofii politycznej Akwinaty. Ostrzeżenia epistemologiczne z XIII wieku	163
--	-----

Bartosz Adamski

Gdyby miłość była konieczna. Kilka uwag o konieczności miłości i wolności Boga w dziele stworzenia według św. Tomasza z Akwinu	181
--	-----

Przemysław Artemiuk

Dlaczego teolog fundamentalny powinien czytać św. Tomasza z Akwinu?.....	191
--	-----

Jacek Banaś

Św. Tomasz z Akwinu o znaczeniu prawdy i mądrości oraz roli nauczyciela w zdobywaniu wiedzy, czyli co ważnego może wnieść filozof średniowieczny do współczesnej edukacji.....	215
--	-----

Bożena Listkowska	
Miłość niemożliwa? Analiza ujęć relacji człowiek-zwierzę w filozofii św. Tomasza z Akwinu i tomizmie konsekwentnym Mieczysława Gogacza	227
Martyna Kozakiewicz	
Czy Joseph Ratzinger zajmował się teologią Akwinaty?	247
Dawid Lipski	
Why Human Being is a Composite of a Plurality of Forms? – John Pecham’s Arguments	261
Valentine Aghoghophia Ovie	
Aquinas on the Fullness of the Grace of Mary	271

Edycje i tłumaczenia

Bartłomiej Uzar, Konstanty Milancej, Jan Siwierski	
Matteo Liberatore i jego metafizyka. Wstęp do tłumaczenia	285
Matteo Liberatore	
Metaphysica generalis seu ontologia / Metafizyka ogólna albo ontologia	291

Sprawozdania i recenzje

Dominika Rejewska	
Sprawozdanie. Sympozjum tomistyczne w 700-lecie kanonizacji św. Tomasza z Akwinu	331
Michał Zembrzusi	
Tomizm na XII Polskim Zjeździe Filozoficznym w Łodzi	343
Katarzyna Werkowicz	
Tożsamość lidera i jego etyczna formacja. Recenzja: Piotr Paweł Orłowski, <i>Tożsamość lidera i jego etyczna formacja z perspektywy traktatu św. Tomasza z Akwinu o rządach Bożych (S.Th., I, 103-119)</i>, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2022	347
Artur Andrzejuk	
Wśród ksiązek o Tomaszu z Akwinu. Recenzja: Eleonore Stump, <i>Akwinata</i>, tłum. Piotr Lichacz, Poznań-Warszawa 2022 (oryginał: Eleonore Stump, <i>Aquinas</i>, London and New York 2003).	367
Ewa A. Pichola	
Realizacja zadań edukacyjnych i wychowawczych przez nauczyciela filozofii w szkole średniej. Recenzja książki Agnieszki Gondek <i>Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej</i>, Warszawa 2021, s. 254	387
Nota o Autorach	395

Table of Contents

Editorial (Artur Andrzejuk)	9
Peer review in science	
Artur Andrzejuk's Interview with Antoni B. Stępień	11

Dissertations and articles

Artur Andrzejuk	
Proof for the Existence of God in Metaphysics of Thomas Aquinas. Problem of "the efficient cause" (<i>ex causa efficientis</i>).....	19
Tomasz Pawlikowski	
Does St. Thomas Aquinas Used Robert Grosseteste's <i>De veritate</i> ? Common Elements in Their Teaching About the Truth.....	33
Michał Zembrzuski	
The Metaphysics of the Spiritual Substances in <i>Quaestiones de spiritualibus creaturis</i>	55
Henryk Majkrzak	
Miracoli di Gesu Cristo secondo san Tommaso d'Aquino	75
Artur Andrzejuk	
Philosophical Anthropology in Theology of St. Thomas Aquinas.....	87
Magdalena Płotka	
Thomas Aquinas on Anger and its Moral Justification (<i>S. th I-II, q. 46-48 and II-II, q. 158</i>)	103
Izabella Andrzejuk	
Problem of Contemplation in the Texts of Thomas Aquinas. Chosen Aspects	115
Małgorzata Łuszczczyńska	
<i>Ius et lex</i> , or the Thoughts of Saint Thomas Aquinas on Law.....	129
Bartosz Zalewski	
A Legislator According to St. Thomas Aquinas. An Attempt at Exegesis of <i>Summa theologiae</i> I-II, q. 90, a.3	149
Adam Machowski	
The actuality of Aquinas' Political Philosophy. Epistemological Warnings from the Thirteenth Century	163
Bartosz Adamski	
If Love was Necessary. A Few Words on the Necessity of Love and the Freedom of God in the Act of Creation in St. Thomas Aquinas	181
Przemysław Artemiuk	
Why a fundamental Theologian Should Read St. Thomas Aquinas?.....	191
Jacek Banas	
St. Thomas Aquinas on the Importance of Truth and Wisdom and the Role of a Teacher in Acquiring Knowledge, or what the Medieval Philosopher Can Bring to Modern Education.....	215

Bożena Listkowska	
Impossible love? Analysis of the Human-Animal Relationship in the Philosophy of St. Thomas Aquinas and Consequential Thomism of Mieczysław Gogacz	227
Martyna Kozakiewicz	
Was Joseph Ratzinger Involved in the Study of Aquinas' Theology?.....	247
Dawid Lipski	
Why Human Being is a Composite of a Plurality of Forms? – John Pecham's Arguments.....	261
Valentine Aghoghophia Ovie	
Aquinas on the Fullness of the Grace of Mary.....	271

Editions and Translations

Bartłomiej Uzar, Konstanty Milancej, Jan Siwierski	
Matteo Liberatore and his metaphysics. Introduction to translation	285
Matteo Liberatore	
Metaphysica generalis seu ontologia / General Metaphysics or Ontology.....	291

Reports and Reviews

Dominika Rejewska	
Report. Thomistic Symposium on the 700th Anniversary of the Canonization of St. Thomas Aquinas	331
Michał Zembruski	
Thomism at the 12th Polish Philosophical Congress in Łódź	343
Katarzyna Werkowicz	
Leader's Identity and Ethical Formation. Review: Piotr Paweł Orłowski, <i>Tożsamość lidera i jego etyczna formacja z perspektywy traktatu św. Tomasza z Akwinu o rządach Bożych (S.Th., I, 103-119)</i> , Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2022	347
Artur Andrzejuk	
Among the Books On Thomas Aquinas. Review: Eleonore Stump, <i>Akwinata</i> , transl. Piotr Lichacz, Poznań-Warszawa 2022 (oryginal: Eleonore Stump, <i>Aquinas</i> , London and New York 2003).....	367
Ewa A. Pichola	
Implementation of Educational and Pedagogical Tasks by a Philosophy Teacher in High School. The Review of the Book by Agnieszka Gondek <i>Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej</i> , Warszawa 2021, s. 254	387
Note about authors.....	395

Realizacja zadań edukacyjnych i wychowawczych przez nauczyciela filozofii w szkole średniej

Recenzja książki Agnieszki Gondek *Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej*, Warszawa 2021, s. 254.

Słowa kluczowe: filozofia, racjonalne myślenie, nauczyciel, wychowanie, edukacja, szkoła średnia

Agnieszka Gondek pokazuje w swojej publikacji rolę filozofii (lub propedeutyki filozofii) w procesie nauczania i wychowania młodzieży we współczesnej szkole średniej. Filozofia wychowania rozumiana jest jako sięgnięcie w pracy dydaktycznej do rozwiązań wypracowanych przez filozofię. Autorka udowadnia, że stanowi ona systematyczne studium i podstawę racjonalnego myślenia, co zaś jest niezbędne do intelektualnego i moralnego rozwoju młodych ludzi.

Praca składa się ze wstępu, czterech rozdziałów (podzielonych na podrozdziały), podsumowania oraz bogatej bibliografii. Zagadnienia przedstawione są następująco, rozdział I, *Propedeutyka*

filozofii w dwudziestoleciu międzywojennym. Przegląd stanowisk, rozdział II *Dydaktyka filozofii jako problem filozoficzny w ujęciu przedstawicieli szkoły lwowsko-warszawskiej*, rozdział III *Edukacja filozoficzna w polskiej szkole w dobie transformacji ustrojowej*, rozdział IV *Filozofia jako niezbędna podstawa wykształcenia ogólnego*. Pierwsze dwa rozdziały przedstawiają rys historyczny i koncentrują się wokół roli, jaką filozofia, a raczej propedeutyka filozofii, odgrywała w szkole publicznej w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Autorka zawarła w nich syntezę myśli Salomona Igła, Kazimierza Twardowskiego, Reginy Rajchman-Ettingerowej,

Dr Ewa Agnieszka Pichola, absolwentka Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW, obroniła doktorat w Instytucie Filozofii UJ na podstawie rozprawy „Ideas of Christian Modernism in Dietrich von Hildebrand's Philosophy”.

Bolesława Gaweckiego, Kazimierza Sońnickiego i Bohdana Cieszkowskiego, którzy już wówczas podejmowali zagadnienia miejsca filozofii w systemie edukacyjnym. Wymienieni autorzy byli zgodni co do celu propedeutyki filozofii w szkole średniej, Traktowali nauczanie jako misję, zarówno intelektualną jak i moralną (s. 19). W rozdziale pierwszym znajdziemy bogate opracowanie uzasadniające potrzebę nauczania propedeutyki filozofii. Autorka podzieliła zawartość na trzy podrozdziały, dwa: *propedeutyka filozofii jako przedmiot nauczania w szkole średniej* (s. 18-39) oraz *formy i metody nauczania propedeutyki filozofii w dwudziestoleciu międzywojennym* (s. 40-77) stanowią szczególnie bogate opracowanie, do którego sięgać będą zainteresowani problematyką nauczania filozofii w szkole, dodatkowo pomocne będą schematy przygotowane przez Autorkę (dla poprawienia przejrzystości zasugerowałabym większą czcionkę w kolejnych wydaniach). Analiza powyższego pozwala na wyciągnięcie wniosku, że w zakresie nauczania filozofii głównym celem, wspólnym dla przedstawicieli szkoły lwowsko-warszawskiej, było poszerzanie zainteresowań i aktywizacja młodzieży, jej wszechstronny rozwój umysłowy i moralny, zachęcanie do samodzielnego wysiłku intelektualnego (s. 76-77). W omawianym rozdziale znajdziemy także analizę problemów, z jakimi borykali się filozofowie okresu międzywojennego, a zatem brak zrozumienia dla doniosłości wykształcenia filozoficznego (s. 27-29) i lekceważenie nauczania filozofii, ponadto spory o metody i cele nauczania oraz antagonizmy

w obszarze nauczania religii i filozofii (s.77). Agnieszka Gondek kontynuuje podjętą problematykę w rozdziale drugim. Znajdziemy w nim merytoryczne uzasadnienie potrzeby nauczania filozofii, poparte bogatym wykładem metod, szczególnie zaś uwagę zwraca się na kompetencje nauczycieli (do tego ostatniego wrócimy poniżej).

Rozdział trzeci omawia okres po 1989 roku. Autorka przedstawia kondycję polskiej szkoły, między innymi pisze o niechęci do zajęć z filozofii i braku odpowiednio wykwalifikowanej kadry, jednocześnie pokazuje w jaki sposób filozofia, o ile właściwie nauczana, może być sposobem na przezwycięzenie edukacyjnego i wychowawczego kryzysu, narastającego we współczesnej szkole.

Czwarty rozdział opisuje korelację filozofii z językiem polskim, historią, wiedzą o społeczeństwie i naukami przyrodniczymi. Autorka wykazała, że filozofia jest obecna w programie nauczania, a z tego wynika, że zarówno od nauczycieli, jak i uczniów wymaga się kompetencji, by analizować właściwe jej treści, choć ujęte w ramach innych przedmiotów (s. 219-232). Krótki przegląd wymagań programowych potwierdza zauważony przez dr Gondek związek. Wśród lektur z języka polskiego do matury w zakresie rozszerzonym znajdują się: Platon *Państwo*, Arystoteles *Poetyka*, *Retoryka*, św. Augustyn *Wyznania*, św. Tomasz z Akwinu fragmenty *Summy teologicznej*. Uczniowie powinni wykazać się znajomością wielu tekstów istotnych dla europejskiej tradycji filozoficznej (między innymi Machiavellego, Kierkegaarda, Nietzschego) oraz podstawowych pojęć (na przykład

cynizmu, stoicyzmu, idealizmu, metody majeutycznej). Szkoła średnia wymaga uniwersalnych umiejętności, do których zaliczamy analizę tekstu, wyciąganie wniosków, przedstawianie swoich argumentów, tworzenie logicznych, spójnych wypowiedzi lub samodzielnego rozstrzygnięcia. Powyższe odnosi się także do egzaminu z języka obcego, na którym jednym z zadań jest napisanie, przedstawienie i uzasadnienie swoich argumentów¹. Potwierdzenie wyników analiz Autorki recenzowanej książki widać także w samych zadaniach maturalnych. Zdający analizują problemy, muszą przedstawić i racjonalnie uzasadnić argumenty, sprawdzane są umiejętności z zakresu retoryki i dialektyki. Na egzaminie z języka polskiego uczniowie powinni odwołać się do wybranych kontekstów, między innymi filozoficznego, egzystencjalnego, politycznego lub społecznego. Matura podstawowa z języka polskiego w 2019 roku na podstawie tekstu Haliny i Tadeusza Zgólków, *Językowy savoir-vivre*, analizuje zagadnienie pseudodyskusji, uczeń musi rozróżnić między rozmową, dialogiem, napisać, czym jest spór, różnica zdań, wymiana racji i argumentów². W 2022 roku na egzaminie maturalnym z języka polskiego wykorzystano tekst Krzysztofa A. Wieczorka *Serce czy rozum?* i poddano analizie problematykę emocji, odwołując się do umiejętności

argumentacji i perswazji³. W 2021 roku na egzaminie z języka polskiego w zakresie podstawowym wykorzystano tekst Bohdana Dziemidoka *O komizmie*, w którym znalazły się nawiązania do Tatarkiewicza, Kanta i Woltera⁴. Tym samym widzimy, że zagadnienia filozoficzne są nauczane, jednak nie zawsze w ramach filozofii, jako wyodrębnionego przedmiotu szkolnego. Wprawdzie, jak trafnie ujęła to Gondek, poprzeczka metodologiczna i dydaktyczna nieco się podniosła od 2015 roku (s. 212), to ranga filozofii (lub propedeutyki filozofii) nie jest porównywalna z przedmiotami maturalnymi. Ta rozbieżność może być ciekawym obszarem badań dla kontynuowania pracy zapoczątkowanej w recenzowanej publikacji.

Kształcenie uczniów tak, aby potrafili wyciągać wnioski, przedstawiać argumenty, tworzyć spójne wypowiedzi i samodzielnie rozstrzygać, było przedmiotem troski Kazimierza Twardowskiego, którego słowa obszernie przytacza Autorka. Uważał on, że kontakt młodych ludzi z propedeutyką filozofii jest zwrotem w stronę własnego ducha, młodzież uświadamia sobie doniosłe zagadnienia, zarówno teoretyczne, jak i praktyczne w treściach innych przedmiotów, wprowadza w prawa badań naukowych, kieruje uwagę na zrozumienie wszelkich nauk, zarówno humanistycznych, jak i przyrodniczych,

¹ Arkusze [maturalne](https://arkusze.pl/matura-jezyk-angielski-2022-maj-poziom-rozszerzony/) język angielski 2022 matura podstawowa <https://arkusze.pl/matura-jezyk-angielski-2022-maj-poziom-rozszerzony/> (dostęp: styczeń 2023).

² Arkusze maturalne język polski 2019 matura podstawowa, <https://arkusze.pl/maturalne/jezyk-polski-2019-maj-matura-podstawowa.pdf> (dostęp: luty 2023).

³ Arkusze maturalne język polski 2022 matura podstawowa <https://arkusze.pl/maturalne/jezyk-polski-2022-maj-matura-podstawowa.pdf> (dostęp: styczeń 2023).

⁴ Arkusze maturalne język polski 2021 matura podstawowa <https://arkusze.pl/matura-jezyk-polski-2021-maj-poziom-podstawowy/> (dostęp: luty 2023).

dział literatury oraz wszelkich w historii zapisanych działań ludzkich (s. 30). Propedeutyka filozofii pozwala wyrobić w młodzieży krytyczny sposób myślenia, który może pomóc nie tylko w nauce, ale i w życiu praktycznym (s. 30), uczy ścisłości, która pozwala uniknąć błędów i pomyłek w myśleniu, co potrzebne jest nie tylko filozofom, ale wszystkim ludziom w codziennym, praktycznym życiu (s. 30-31). Powyższe spojrzenie na filozofię jest myślą przewodnią recenzowanej publikacji i stanowi argument na rzecz filozofii w szkole średniej.

Kolejnym zagadnieniem rozważań nad kształtem nauczania filozofii w szkole, obecnym zarówno w drugim, jak i trzecim rozdziale, jest rola nauczyciela. Twardowski był przekonany, że propedeutyka filozofii zasługuje, by uczeno jej pod każdym względem porządnie i rzetelnie. Pisał, że zauważalny jest brak dostatecznie wykwalifikowanej kadry, propedeutyka filozofii nauczana jest przez osoby bez odpowiedniego przygotowania naukowego, przez nauczycieli innych przedmiotów, przez tych, którzy chcą, bądź muszą, jak i przez tych, którzy nie rozumieją filozofii (s. 28-29). Nauczyciele, według Twardowskiego, powinni być przygotowani naukowo (s. 32). Zgadzała się z nim Rajchman-Ettingerowa, która pisała, że nauczyciele mają w swoim wykształceniu za mało filozofii, a co się z tym wiąże, brakuje im należytych

kwalifikacji (s. 33), podobnie Bolesław Gawecki uważał brak kwalifikacji nauczycieli za powód złej sytuacji propedeutyki filozofii (s. 34), twierdził, że dzięki wyszkolonej kadrze przedmiot może stanowić podwaliny wykształcenia średniego i ważny czynnik w wychowaniu młodych ludzi (s. 82-83). Salomon Igel zaś twierdził, że nauczyciel filozofii powinien być kimś wyjątkowym, ponieważ ma on do spełnienia specjalną misję, powinien być wszechstronnie wykształconym umysłem o odpowiednich kwalifikacjach, dodawał, że filozofii nie może nauczać kto tylko chce, wiedza filozoficzna powinna w człowieku dojrzewać, nauczyciel powinien prezentować rzetelność i profesjonalizm (s. 95-97). W podobny sposób postrzega to zagadnienie Autorka, gdy zwraca uwagę, że często w szkole filozofii uczą przypadkowi ludzie (s. 213), a przecież nauczyciel filozofii jest wyjątkowy ze względu na kształcenie w uczniach nawyku samodzielnego myślenia (s. 204-209) i powinien on współtowarzyszyć w podróży ku prawdzie. Istotnym zagadnieniem, na które w tym kontekście zwraca uwagę omawiana publikacja, jest umiejętność komunikowania się nauczyciela z uczniami i tego, co możemy nazwać warsztatem⁵. Aby nauczać i wychowywać, jak zauważa Autorka, należy odznaczać się decyzywnością, zdolnością do własnych inicjatyw, planowania i organizowania. Młodzi lu-

⁵ W tym punkcie Agnieszka Gondek zwraca uwagę na zagadnienia, które są wyrażone między innymi w celach szczegółowych awansu zawodowego nauczyciela, sformułowanych na podstawie Karty Nauczyciela i odpowiednich rozporządzeń Ministra Edukacji Narodowej, m. in.: pogłębianie wiadomości i umiejętności w różnych dziedzinach pracy zawodowej, podniesienie efektywności działań dydaktyczno-wychowawczych, podejmowanie działań mających na celu doskonalenie warsztatu i metod pracy.

dzie potrzebują kogoś sprzyjającego ich rozwojowi i zainteresowaniom (s. 206). Ważne jest, aby oprócz wysokich kompetencji z filozofii nauczyciel wykazywał się roztropnością, autentycznością i sprawiedliwością.

W tym miejscu zaznaczmy, że doprecyzowania wymaga kwestia, na gruncie jakiej filozofii można osiągnąć nakreślony cel. Według Autorki istnieje wiele propozycji nauczania filozofii, a każda z nich może być cenna, z nieskończonej zaś listy zagadnień nauczyciel powinien wybrać te, które są pomocne w zrozumieniu świata, a filozofia, jakiej należałoby nauczać w szkole, to taka, która będzie uniwersalna dla wszystkich ludzi i wszystkich kultur, wskazująca wartość prawdy (s. 204). Zauważmy, że prostą realizacją powyższego jest zgoda na kształt filozofii, w którym nie będzie

możliwe wypracowanie stanowiska realistycznego. Istotne dla niniejszych rozważań zagadnienie poszukiwania prawdy i ukazywania prawdy przez filozofię, nie jest przez Autorkę jednoznacznie rozstrzygnięte⁶. Z wielości filozofii wynika wiele stanowisk, często nie do pogodzenia w kluczowych kwestiach, a sam postulat dążenia do prawdy może okazać się drogą donikąd, jeżeli wysiłek nie będzie oparty na filozofii realistycznej⁷.

W podsumowaniu dodajmy, że Agnieszka Gondek konsekwentnie uzasadnia myśl, że filozofia jest fundamentem, na którym może rozwijać się proces zdobywania wszechstronnej wiedzy. Należy również zgodzić się, że narzędzia, których dostarcza filozofia, pozwalają na całościowe kształcenie i wychowanie młodzieży, a kompetent-

⁶ Pewnych wskazówek dostarcza bibliografia, w której znajdują się m.in. prace Artura Andrzejuka – siedem tytułów w tym *Człowiek i decyzja, Człowiek i dobro, Uczucia i sprawności*; i Mieczysława Gogacza – dziewięć tytułów w tym *Osoba zadaniem pedagogiki, Podstawy wychowania*. Natomiast nie znajdujemy stwierdzenia, że Autorka opiera się na klasycznym rozumieniu realizmu filozoficznego. O innych zagadnieniach związanych ze stanowiskiem Gondek, piszę w recenzji, która ukazała się w roczniku „Paideia”: E.A. Pichola, *Agnieszka Gondek. Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego*, „Paideia” nr 5(2023), zwracam uwagę m. in. na rozumienie słowa „holistyczny”, powołując się na analizy o. Aleksandra Posackiego, pokazując, że ideologia holizmu nie jest do pogodzenia z antropologią opartą na metafizyce klasycznej.

⁷ Przykładem podejścia Autorki są choćby niniejsze cytaty: „Hoene-Wroński (...) opracował nie tylko system filozofii, ale też wskazał możliwości stosowania filozofii w polityce, historii ekonomii, prawodawstwie, psychologii, muzyce i pedagogice. (...) Mesjanizm polski to filozofia polska XIX w., była dziełem wielu ludzi o podobnych dążeniach (...) Na celu miał nie tylko poznanie prawdy, lecz również przeprowadzenie reformy życia i wybawienie ludzkości. Czynnikiem wybawienia *mesjaszem* miała być sama filozofia, która odsłoni prawdę, jak sądził Hoene-Wroński, albo naród polski, który poprowadzi ludzkość do prawdy, jak uważał Adam Mickiewicz”, A. Gondek, *Filozofia wychowania*, s. 226. W przytoczonym wyjaśnieniu pominięta jest obszerna literatura przedmiotu, która wskazuje drogi interpretacji poznania prawdy czy odsłaniania prawdy przez powyższych autorów. Gnostyckie podwaliny idealizmu niemieckiego, ezoteryzm, spirytyzm, mistycyzm i inne wpływy, które są widoczne w twórczości m. in. Towiańskiego, Mickiewicza czy Hoene-Wrońskiego muszą być brane pod uwagę w analizie tekstów, antypody zaś, na które wędruje ich myśl, nie mogą być narzędziem poprawnego myślenia. W kontekście celu, który postawiła sobie Autorka, są nie tyle merytorycznym uzasadnieniem tezy recenzowanej książki, ile raczej przykładem nieracjonalności wywodu.

ny nauczyciel filozofii może wspierać uczniów w zdobywaniu samodzielności intelektualnej. Odczytywanie rzeczywistości, zdolność, którą młodzi ludzie

powinni wynieść ze szkoły, jest celem, o który należy zabiegać, w realizacji którego recenzowana publikacja z pewnością okaże się pomocna.

Bibliografia

1. Andrzejuk A., *Człowiek i decyzja*, Warszawa 1998.
2. Andrzejuk A., *Człowiek i dobro*, Warszawa 2002.
3. Andrzejuk A., *Uczucia i sprawności. Związek uczuć i sprawności w Summa Theologiae św. Tomasza z Akwinu*, Warszawa 2006.
4. Gogacz M., *Osoba zadaniem pedagogiki. Wykłady bydgoskie*, Warszawa 1997.
5. Gogacz M., *Podstawy wychowania*, Niepokalanów 1993.
6. Gondek A., *Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej*, Warszawa 2021, również na stronach Naukowego Towarzystwa Tomistycznego: https://www.tomizm.org/wp-content/uploads/2022/11/Filozofia_wychowania_Agnieszka_Gondek-1.pdf (dostęp: marzec 2023).
7. Pichola E.A., *Agnieszka Gondek. Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego*, „Paideia” 5 (2023), s. 419-423.
8. Posacki A., *Encyklopedia zagrożeń duchowych*, Radom 2009, hasło: Holizm, s. 293-297.
9. Arkusze maturalne język polski 2019 matura podstawowa, <https://arkusze.pl/maturalne/jezyk-polski-2019-maj-matura-podstawowa.pdf> (dostęp: luty 2023).
10. Arkusze maturalne język polski 2022 matura podstawowa <https://arkusze.pl/maturalne/jezyk-polski-2022-maj-matura-podstawowa.pdf> (dostęp: styczeń 2023).
11. Arkusze maturalne język angielski 2022 matura podstawowa <https://arkusze.pl/matura-jezyk-angielski-2022-maj-poziom-rozszerzony/> (dostęp: styczeń 2023).
12. Arkusze maturalne język polski 2021 matura podstawowa <https://arkusze.pl/matura-jezyk-polski-2021-maj-poziom-podstawowy/> (dostęp: luty 2023).

Review of the Book by Agnieszka Gondek
*Philosophy of Upbringing. Philosophy as the Basis for General
Education in Secondary School*

Keywords: philosophy, rational thinking, teacher, nurturing, education, secondary school

In her book titled *Filozofia wychowania. Filozofia jako podstawa wykształcenia ogólnego w szkole średniej*, [*Philosophy of Upbringing. Philosophy as Fundament for General Education in Secondary School*] Agnieszka Gondek shows that philosophy, or the propedeutics of philosophy, can positively contribute to the process of education and nurturing of youth in a contemporary school at the secondary level. In the four chapters its Author consequently supports her view that philosophy is the systematic study which provides criteria for reasonable thinking, and what follows, is indispensable for developing both intellectual and moral skills of young learners.

The book offers a wide analysis of sources. Its starting point, the chapter one, are materials of scholars gathered in the Lwów- Warsaw philosophical school [Polish: szkoła lwowsko-warszawska], worked out in Poland within a period of the twenties and thirties of the twentieth century. Their common aim was to show that encounter with philosophy, understood as the rational school of thinking, should be considered as an indispensable intellectual tool in the process of teaching. Philosophy, through its concepts and principles, enables to fundamental skills such as crit-

ical thinking, ability to analyse, assess and comparing sources, formulating conclusions, expressing ideas, taking part in a debate, recognizing evidence, searching for reasons, relevance and precision. In the second chapter, whose concern is the propedeutics of philosophy, there are methods for the efficient teaching exposed. Also, in this context the responsibilities of teachers are discussed, as it is them whose professional attitude can train students to facilitate philosophy properly. The third chapter, concerning the philosophical education in the Polish secondary school after the systemic transformation in 1989, continues the topic of the role and shape of teaching philosophy, including the need for professional teachers. The fourth chapter presents the issue of correlation. According to the Author, consistency of philosophy with the school subjects help recognize the complexity of the issues and enable methodical consideration of knowledge as a whole.

The book proves that philosophical methods can contribute to the overall development of young people. By doing philosophy they learn to think and perform rationally, communicate effectively, and what is no less important, act in a wise manner.

Nota o Autorach

Bartosz Adamski – ks. mgr, absolwent Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Toruńskiej. Studia filozoficzno-teologiczne ukończył na Wydziale Teologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, uzyskując tytuł zawodowy magistra teologii na podstawie pracy pt. „*In libertatem vocati*” (Ga 5, 13). *Wolność w Chrystusie w świetle piątego rozdziału „Super Epistolam S. Pauli Apostoli ad Galatas lectura” św. Tomasza z Akwinu*. Za pracę tę otrzymał Nagrodę im. prof. Mieczysława Gogacza (laureat X edycji). Obecnie pełni funkcję prefekta roku propedeutycznego w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Toruńskiej.

Artur Andrzejuk – prof. dr hab., prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii. Przewodniczący Naukowego Towarzystwa Tomistycznego, redaktor naczelny Rocznika Tomistycznego. Autor szeregu publikacji z zakresu filozofii i teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się filozofią bytu, antropologią filozoficzną i etyką. Jest uczniem (i następcą na Katedrze) Profesora Mieczysława Gogacza.
Nr ORCID: 0000-0002-7926-4070

Izabella Andrzejuk – dr, wykładowca filozofii w Akademii Białskiej im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego, Polskiego Towarzystwa Pedagogiki Filozoficznej oraz redakcji „Rocznika Tomistycznego”. Jest autorką ponad osiemdziesięciu artykułów o tematyce filozoficznej. Jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół historii filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska), etyki, klasycznej teorii człowieka, filozoficznych podstaw mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007), (wspólnie z Arturem Andrzejukiem) *Tomasz z Akwinu jako etyk* (Warszawa 2021) oraz *Od etyki Arystotelesa do filozofii moralnej Tomasza z Akwinu*, (Warszawa 2021).
Nr ORCID: 0000-0002-4961-2580

Przemysław Artemiuk – ks. prof. ucz., dr hab., teolog fundamentalny, adiunkt na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym w Łomży oraz przewodniczący Stowarzyszenia Teologów Fundamentalnych w Polsce. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Ostatnio opublikował monografię *Kim jest papież w Kościele? Szkice z teologii prymatu* (Płock 2022), a także zredagował tomy studiów *Odcienie polskiego katolicyzmu* (Płock 2022) oraz *Hermeneutyka i apologia. W kręgu myśli teologicznej ks. Henryka Seweryniaka* (Płock 2022).
Nr ORCID: 0000-0001-5337-0329

Jacek Banaś – nauczyciel, etyk; zastępca dyrektora Departamentu Kształcenia Ogólnego i Podstaw Programowych (MEiN).

Magdalena Bejm – magister filologii klasycznej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Od 2020 roku asystent dydaktyczny w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, prowadzi lektorat języka łacińskiego i greki starożytnej. Główne kierunki zainteresowań naukowych: mediewistyka, literatura nowołacińska XVI wieku, edytorstwo. Przygotowuje edycję cap. XXXIX-XL *Victoria Deorum, sive veri herois eductio* S.F. Klonowica wraz z komentarzem edytorskim.

Marcin M. Grabowski – absolwent filozofii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Do jego zainteresowań należą metafizyka tomistyczna, historia filozofii starożytnej i chemia organiczna.
Nr ORCID: 0009-0009-1072-2641

Martyna Kozakiewicz – mgr; doktorantka w Szkole Doktorskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie na kierunku nauk teologicznych.

Dawid Lipski – dr; adiunkt w Instytucie Społecznych Podstaw Penitencjarystyki Akademii Wymiaru Sprawiedliwości. Stypendysta Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego (Liechtenstein), Fundacji Lanckorońskich z Brzezia (Londyn) oraz Deutscher Akademischer Austausch Dienst (Kolonja). Redaktor w czasopiśmie „Pro Fide, Rege et Lege” oraz w „Roczniku Tomistycznym”. Nauczyciel dyplomowany etyki w szkole podstawowej i średniej.
Nr ORCID: 0000-0003-2136-0622

Bożena Listkowska – dr, adiunkt w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Ukończyła studia filologiczne na Wydziale Humanistycznym Akademii Bydgoskiej oraz studia filozoficzne na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Doktorat nauk humanistycznych w zakresie filozofii otrzymała na UKSW w wyniku obrony rozprawy pt. *Lowańskie modyfikacje tomizmu tradycyjnego w pracach ks. Piotra Chojnackiego*; wersja książkowa: *Tomizm otwarty Piotra Chojnackiego* (Bydgoszcz 2014). Prowadzi badania nad współczesną filozofią polską. Przedmiotami jej zainteresowań są w szczególności filozofia człowieka i metafizyka. Współredaktor serii książek: *Tomizm polski 1879–1918. Słownik filozofów*, *Tomizm polski 1919–1945. Słownik filozofów* i *Tomizm polski 1946–1965. Słownik filozofów*. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego.
Nr ORCID: 0000-0002-6635-5934

Małgorzata Łuszczynska – dr hab., prof. ucz. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, pracownik w Katedrze Doktryn Polityczno-Prawnych i Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji UMCS. Jest autorem licznych publikacji naukowych z zakresu filozofii prawa oraz historii doktryn polityczno-prawnych. Zainteresowania naukowe oscylują wokół problematyki społecznej nauki Kościoła katolickiego, tomizmu, myśli politycznej i prawnej średniowiecza, normatywizmu i jego krytyki, rozwoju filozofii prawa w okresie dwudziestolecia międzywojennego w Polsce. Członek Lubelskiego Towarzystwa Naukowego, Polskiego Towarzystwa Myśli Politycznej. Redaktor czasopisma „Annales UMCS sekcja G (Ius)”.
Nr ORCID: 0000-0002-4387-8820

Adam Machowski – ks. dr, wykładowca filozofii i etyki w Akademii Jagiellońskiej w Toruniu. Obronił doktorat z teologii poświęcony moralno-etycznym aspektom *De regno* Tomasza z Akwinu i doktorat z filozofii na Universidad de Navarra zatytułowany *Participatio politica en Tomás de Aquino* będący interpretacją filozofii politycznej Akwinaty zawartej w *Komentarzu do „Polityki”* i w *Sumie teologicznej*. Autor wielu artykułów odnoszących się do doktryny społecznej i politycznej Tomasza z Akwinu. Ostatnio głównym tematem badań są studia komparatystyczne nad sprawnościami moralnymi u Akwinaty i Konfucjusza – książka: *Cnoty społeczne u Konfucjusza i Tomasza z Akwinu. Studium porównawcze nad sprawnościami moralnymi Wschodu i Zachodu*.
Nr ORCID: 0000-0003-0681-0728

Henryk Majkrzak SCJ – doktor habilitowany teologii dogmatycznej, doktor teologii życia wewnętrznego i doktor filozofii człowieka, kierownik Sekcji Filozoficznej Polskiego Towarzystwa Teologicznego oraz członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego i Polskiego Towarzystwa Tomasza z Akwinu, miłośnik dzieł i nauczania św. Augustyna, św. Tomasza z Akwinu i innych doktorów Kościoła. Wieloletni wykładowca w Wyższym Seminarium Misyjnym Księży Sercanów w Stadnikach oraz w różnych uczelniach kościelnych Krakowa i okolic, współpracujący z wieloma czasopismami naukowymi, autor ponad 140 publikacji, w tym 18 książek. Swoją działalnością wspiera rodzinę, patriotyzm i pamięć o Żołnierzach Wyklętych, czyli Niezłomnych.

Konstanty J. Milancej – student filozofii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Do jego zainteresowań należą historia scholastycznej filozofii naturalnej i metafizyki.

Nr ORCID: 0009-0000-9575-8217

Valentine Aghoghophia Ovie – ks. mgr, związany z Zakonem św. Augustyna w prowincji nigeryjskiej (urodził się w Lagos w Nigerii). W 2012 roku uzyskał na Uniwersytecie św. Tomasza z Akwinu w Makurdi w stanie Benue licencjat z filozofii, a w 2017 roku na Uniwersytecie św. Augustyna w Jos, w stanie Plateau licencjat z teologii. Pogłębiając swoje naukowe zainteresowania studiował teologię uzyskując w 2022 roku na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie tytuł magistra teologii dogmatycznej. Obecnie kończy swoją rozprawę doktorską z teologii dogmatycznej. Ponadto od sześciu lat pracuje jako wikariusz w Archidiecezji Warszawskiej, zajmując się anglojęzyczną społecznością katolicką. Publikuje artykuły na tematy teologiczne związane z angelologią, kosmogonią, mariologią i epistemologią.

Tomasz Pawlikowski – dr hab., pracownik naukowy w Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy – Bibliotece Głównej Województwa Mazowieckiego. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Opublikował kilkadziesiąt tekstów naukowych w formie artykułów, recenzji lub monografii, głównie z zakresu filozofii, z których największe znaczenie ma książka *Prawda następstwem istnienia. Problem prawdy w interpretacji św. Tomasza z Akwinu* (2013). Jest ponadto autorem 127 haseł w Powszechnej Encyklopedii Filozofii i 32 w Encyklopedii Filozofii Polskiej. Podejmuje także tematy związane z historią księgozbiorów.

Nr ORCID: 0000-0003-0618-611X

Ewa Agnieszka Pichola – dr, absolwentka Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Doktorat z filozofii obroniła w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego na podstawie rozprawy, w której analizowała dorobek Dietricha von Hildebranda z perspektywy obecności wątków modernistycznych w jego pismach. Interesuje się zagadnieniami z pogranicza metafizyki i psychologii, a szczególnie filozoficznymi podstawami koncepcji psychologicznych oraz antropologicznymi aspektami prawdy.
Nr ORCID: 0000-0001-6078-7384

Magdalena Płotka – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Pełni funkcję z-cy dyrektora Instytutu Filozofii oraz z-cy przewodniczącego Rady Dyscypliny Filozofia. Jest ponadto z-cą redaktora naczelnego Rocznika Tomistycznego i członkiem Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Zainteresowania naukowe M. Płotki skupiają się wokół średniowiecznej filozofii praktycznej, historii filozofii polskiej w XV i XVI wieku, paleografii łacińskiej oraz filozofii współczesnej. Jest autorką książek: *Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora* (Warszawa, 2013), *Filozofia jako praktyka. Myśl krakowskiego praktycyzmu w XV i XVI wieku* (Warszawa 2016) oraz *Tomasz z Akwinu o przyjemności*, (Warszawa 2021). Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Edukacji filozoficznej”, „Filo-sofiji”, „Roczniku Tomistycznym” i in.
Nr ORCID: 0000-0002-6993-2178

Dominika Rejewska – studentka filozofii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Pracę dyplomową poświęca zagadnieniom ontologii dzieła sztuki u Hansa-Georga Gadamera.

Jan Siwierski – studiuje na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie oraz na Warszawskim Uniwersytecie Medycznym. Do jego zainteresowań należą metafizyka, logika i filozofia nauki.

Antoni B. Stępień – prof. zw. dr hab., emerytowany profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Głównym przedmiotem jego zainteresowań filozoficznych są trzy dyscypliny: teoria poznania, metafizyka i estetyka. W teorii poznania podejmował: fenomenologiczną analizę deskrypcyjną, dyskusję ze sceptycyzmem oraz obronę możliwości wiedzy koniecznej

dotyczącej świata. Jego teorię poznania określa się mianem fundacjonalistycznej, maksymalistycznej i realistycznej. W metafizyce argumentuje za pochodnością świata od bytu absolutnego, osobowego, nieskończonego, wszechwiedzącego, wszechmocnego i nieskończenie dobrego; za odrębnością substancjalną człowieka w stosunku do innych bytów, w tym za niematerialnością najważniejszych działań umysłu ludzkiego oraz za istnieniem wolnej woli. Tezy te skłaniają go do uznania, że sens życia ludzkiego wykracza poza istnienie w świecie materialnym w takiej formie, w jakiej go teraz znamy. W stosunku do swego stanowiska filozoficznego używa określenia: „tomizm egzystencjalny w niektórych sprawach fenomenologizujący”. W estetyce podlega wpływowi fenomenologii w wydaniu Ingardena, a szczególnie – aksjologii fenomenologicznej. Jest autorem takich prac jak: *Wstęp do filozofii* (5 wydań); *Elementy filozofii*; *Wprowadzenie do metafizyki*; *O metodzie teorii poznania*; *Propedeutyka estetyki* (2 wydania); *Zagadnienie punktu wyjścia w filozofii. Teorie relacji: filozoficzne i logiczne*; *Studia i szkice filozoficzne* (3 tomy).

Bartłomiej Uzar – student Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Zainteresowania naukowe oscylują między metafizyką i logiką, zwłaszcza w kontekście scholastycznym, neoscholastycznym i analitycznym. Nr ORCID: 0000-0002-2240-1310

Katarzyna Werkowicz – mgr fizjoterapii i filozofii. Absolwentka studiów licencjackich i magisterskich na Akademii Wychowania Fizycznego oraz na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. W jej dorobku, znajdują się prace naukowe z obszaru medycyny i filozofii. Analizowała takie problemy jak: wstyd w relacji lekarz – pacjent oraz antropologia zawarta w polskim Kodeksie Etyki Lekarskiej.

Bartosz Zalewski – dr, adiunkt adiunkt w Katedrze Doktryn Polityczno-Prawnych i Prawa Rzymskiego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Pracę doktorską pt. „*Humanitas*” w ustawodawstwie Konstantyna Wielkiego obronił z wyróżnieniem 2020 roku. Jest członkiem Naukowego Towarzystwa Tomistycznego oraz Polskiego Towarzystwa Historii Prawa. Jego zainteresowania naukowe dotyczą wpływu chrześcijaństwa na prawo rzymskie w okresie późnoantycznym, rzymskiego prawa karnego i jego

repcji w Europie średniowiecznej oraz wczesnonowoczesnej, myśli polityczno-prawnej św. Tomasza z Akwinu.

Nr ORCID: 0000-0001-7508-354X

Michał Zembrzusi – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Pełni funkcję Zastępcy Przewodniczącego Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Jest dyrektorem serii wydawniczej „Biblioteka Rocznika Tomistycznego”. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możnościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera Philosophorum Medii Aevii”. W jej ramach w 2012 opublikował autorską monografię zatytułowaną: *Tomasz z Akwinu. Komentarz „O pamięci i przypominaniu”*. W 2019 roku wydał monografię pt. *Filozofia intelektu. Tomasz z Akwinu koncepcja intelektu możnościowego i czynnego*. Jest autorem przekładów: *Tomasz z Akwinu, Komentarz do De hebdomadibus Boecjusza*, (Warszawa 2021) oraz *Tomasz z Akwinu, Kwestia o substancjach duchowych*, (Warszawa 2023).

Nr ORCID: 0000-0003-4647-479X